

جایگاه زبان روسی در جمهوری آذربایجان

سرویس آذربایجان / خبرگزاری آران

ایراس

منبع:

مترجم: فرزانه شفیع

جمهوری آذربایجان پس از فروپاشی شوروی، اعلام استقلال و برخورداری از حقوق یکسان در جامعه جهانی نیاز به تغییرات عمیق در تمام حوزه های اجتماعی از جمله در آموزش و پرورش را به شدت احساس کرده است. با این ملاحظه، ایجاد اصلاحات در سیستم آموزش و پرورش کشور بر اساس دستاوردهای متناسب با استانداردهای اروپا و جهان انجام گرفته که هدف از آن توسعه همه جانبه و برقراری دموکراسی در تمام ساختارها است. در این میان، در اسناد و برنامه های دولت آذربایجان، اهمیت خاصی به ارتقای آموزش زبان روسی به عنوان یک زبان خارجی در کنار زبان دولتی این کشور (زبان آذری) داده شده است. زبان روسی در دوره کنونی نه تنها ابزاری مهم برای ارتباطات ملی در فضای پسا شوروی به شمار می‌رود، بلکه حتی در زمره شش زبان بین المللی دنیا نیز قرار دارد.

مهارت و توانایی بکارگیری زبان روسی در این شرایط جهانی و داخلی، در حقیقت در راستای نیاز آذربایجان به حرکت به سوی مرحله اول دانش تلقی می شود. لذا تحقق این هدف و تدریس زبان روسی در مدارس آذربایجان بایستی با برنامه ریزی صحیح و با تدوین روش های جدید در انتخاب محتوای آموزشی زبان روسی به عنوان یک زبان خارجی باشد. چنین اقدامی مستقیماً با سیاست های زبانی جمهوری آذربایجان گره خورده است. وجود مفهوم «سیاست زبانی دولت» قبل از هر چیز گواه آن است که زبان (مساله آموزش زبان و مساله فراگیری آن)، به طور طبیعی از چهارچوب محدود کننده زبان شناسی خارج می شود، به عبارتی زبان تنها یک موضوع تحلیلی زبان شناسی و یا موضوع تئوری علمی نخواهد بود. اگر ما امروز بتوانیم سیاست زبانی دولت را مورد بحث قرار دهیم، در آن صورت واضح است که زبان به خودی خود و به طور کلی تبدیل به عنصر مهم سیاست شده است.

به همین خاطر مساله جایگاه زبان روسی در آذربایجان و جایگاه زبان روسی در سیستم آموزش عمومی این کشور، تنها یک مساله علمی- تجربی نیست، بلکه مساله خواستن یا نخواستن این مردم است. شاید، زبان روسی تنها درس مدارس باشد که از نظر تجربی تا این حد بیان کننده دو بُعد خاص می باشد، اما این دو بُعد در حقیقت دو طرف یا دو جنبه مختلف یک پدیده هستند. ظاهراً، به همین دلیل است که مساله دو بُعدی بودن یک اندیشه در گفتار سیاستمداران و در سخنان زبان شناسان هوادار پیدا کرده است: زبان آنقدر مساله جدی ای است که تنها زبان شناسان می توانند به آن اعتماد کنند؛ و یا زبان آنقدر مساله مهمی است که تنها سیاستمداران می توانند به آن اعتماد کنند. در هر دو نظریه، سهمی از حقیقت وجود دارد، اگرچه همان طور که مشخص است، حقایق بسیارند، اما واقعیت تنها یک چیز است! در اینجا نیز واقعیت یک چیز است و آن اینکه زبان در تقابل این دو نقطه نظر تبیین می شود.

تعیین جایگاه زبان در سیستم اجتماعی- سیاسی آذربایجان امروز، کاملاً با وضعیت آن در دوران شوروی متفاوت است. بدین ترتیب، زبان همان اندازه طبیعی و قانونمند است که توسعه مستقل پتانسیل های مالی- اقتصادی و حوزه های دولتی هستند. مساله این است که فراگیری هر زبانی به عنوان زبان خارجی بر مبنای ایدئولوژی کلی دولت مشخص می شود. بر اساس همین استراتژی است که هدف اصلی از آموزش هر زبان خارجی شکل می گیرد. آموزش هر زبانی به عنوان زبان دوم، بایستی با طرح هدف صورت پذیرد، زیرا همین هدف تعیین کننده ابزار و اشکال انتقال دانش بوده، محتوای آموزشی و سیستم روش های آموزش و ... را مشخص می کند. در دوران شوروی هدف از آموزش زبان روسی در مدارس ملی در حقیقت شکل دهی دو زبانی ملی- روسی بود، به عبارتی «توانایی استفاده همزمان از زبان مادری و زبان روسی در موقعیت های مختلف زندگی بر مبنای عملکرد آن و حوزه خدمات رسانی به جامعه.

شایان ذکر است که دوزبانی ملی – روسی در آذربایجان در دوران شوروی عملاً محقق شده بود. این دوزبانی به خصوص در باکو بیش از همه نمود داشت. و بیش از سایر پایتخت های جمهوری های بازمانده از شوروی سابق رخنه کرده بود. امروز هدف مدارس کنونی آذربایجان شکل دهی دوزبانی نیست. دوزبانی نیاز جامعه شوروی بود، اما امروز نیست. اما اینکه در آینده نزدیک چنین تقاضایی باشد یا خیر، به زمان و حوادث مربوط می شود. ما هم البته فکر می کنیم که این زبان کاملاً طبیعی و قانونمند است، اما زمانی که یک زبان دولتی وجود دارد، نیازی به آن احساس نمی شود. به دنبال آن، زبان روسی امروز واقعا به عنوان یک زبان خارجی پذیرفته می شود و رسماً افراد می توانند به عنوان زبان خارجی آن را یاد بگیرند، بنابراین به زودی جایگاه خود را به عنوان «زبان دوم مادری» و یا «زبان دوم دولتی» از دست می دهد. به عبارت دیگر، از نظر حقوقی، زبان روسی برای آذری ها همچون زبان انگلیسی، فرانسه یا ژاپنی می شود. اما این تنها روی حقوقی مساله است. امروز واقعا شرایط به چه صورت است؟ مگر نه اینکه طی ده سال اخیر زبان روسی برای آذری ها همچون زبان ژاپنی یا انگلیسی شده است. از نظر ما، جواب مثبت چندان وجاهت ندارد. امروز ما بی اختیار چنین سوالاتی طرح می کنیم: چطور و با چه اهدافی ما باید زبان روسی را در مدرسه یاد بگیریم؟ زبان روسی در ارتباطات و تولیدات کاری ما چه نقشی را ایفا می کند، در سیستم مدارس آذربایجان چه جایگاهی را باید به این درس داد؟ نقش آن در زندگی ما به طور کل چیست؟

در جامعه امروز آذربایجان، پاسخ تمام این سوالات می توانند دامنه ای وسیع، عینی و دور از غرض ورزی و همچنین متناقض داشته باشند. سعی می کنیم که اهمیت زبان روسی، لزوم فراگیری آن در مدارس متوسطه تحصیلات عمومی را در خارج از مرزهای سنت های تاریخی که به نظر ما برای عینی بودن بحث برانگیز هستند، مشخص کنیم. در اینجا باید به بررسی ابعاد مختلف سوالاتی بپردازیم که با مسایل کنونی جایگاه زبان روسی در مقایسه با انگلیسی ارتباط دارند. جایگاه این دو زبان در دنیای کنونی به کمک شرایط اجتماعی- تاریخی دولی تعیین می شود که زبان رسمی شان است (ایالات متحده آمریکا و روسیه). نوع برخورد با زبان روسی به شکلی که در بالا اشاره شد، شکل گرفته است و بایسته است یک بار دیگر خاطر نشان کنیم که این شکل گیری تحت تاثیر نقش روسیه در ساخت و ساز جهانی نبوده است. نگاه به زبان روسی از نظر تاریخی در خارج از مرزهای سیستم معنوی تمام مللی قرار می گیرد که آن را پتانسیل اخلاقی ملت می نامند. تقسیم بندی معنویات تمام اقوام، اصول اجتماعی، تاریخی و روانی برآوردهای آگاهانه مردم و هر برخورد مشخص با آن در کشور، دقیقاً توسط همین تقسیم بندی نیازهای اخلاقی انجام می گرفت که در این مورد (عادت به زبان روسی و فرهنگ ملی روس) در حوزه کلی سیستم اخلاقی – آگاهانه آذربایجان بر حضور عنصر بنیادی عقیده دارد.

همان طور که اشاره شد، طی 10-12 سال اخیر شرایط فراگیری زبان روسی در آذربایجان در برنامه دانشگاه ها همچنان جایگاه خود را حفظ کرده است. سیستم آموزش زبان روسی، حجم شناور آموزشی این درس، همه و همه نشان می دهند که ما زبان روسی را به این دلیل یاد نمی گیریم که لنین به این زبان صحبت می کرد...». تاسیس یک دانشکده خاص زبان و ادبیات روسی که سال 1972 میلادی به ابتکار علی یف، رییس جمهور وقت آذربایجان صورت گرفت، اقدامی ساده نبود. برخی کارشناسان و دانشگاهیان این اقدام را مثبت ارزیابی کردند و ساخت انستیتوی تخصصی زبان و ادبیات روسی در دانشگاه اسلاوی باکینسکی که سال 2000 انجام گرفت نیز تأییدی کامل به این «دیدگاه» بود. این دانشگاه در دوره پس از فروپاشی شوروی تاسیس شد، یعنی زمانی که دیگر نمی تواند صحبتی از ساختارهای نقش دهنده باشد. تقابل امروز نیروهای سیاسی و شرایط در حال تغییر دنیا، بر صحت ایدئولوژی های دور اندیشانه اجتماعی در مدیریت جمهوری آذربایجان تأکید می کنند.

امروز در آذربایجان 22 مدرسه تحصیلات عمومی با آموزش زبان روسی (به عبارتی مدارس اصیل روسی) و 356 مدرسه دارای دانش آموزان مختلف با شرایط تدریس زبان روسی و آذری مشغول به کار هستند. زبان روسی به عنوان درس مدارس متوسطه تحصیلات عمومی و همچنین در دانشگاه ها بوده، هنوز نیز هست و در ادامه این روند در آینده نیز تردیدی وجود ندارد. به همین خاطر می

توان گفت که فراگیری زبان روسی به سیستم ارزش های تعیین کننده منافع ملی جمهوری آذربایجان وارد شده است. در شرایط حاضر این مسئله تنها امکان حفظ و تحکیم روابط با روسیه است و به دنبال آن، ارتباط با ثروت عظیمی است که می تواند زبان روسی را از نظر سیریلیک غنی سازد. به اعتقاد ویس علی، زبان شناس برجسته آذری، «سیاست زبانی جمهوری آذربایجان بایستی بر اساس چندزبانگی متوازن باشد که حداقل از نظر تئوریک، چهار زبان را در خود می گنجاند (آذری به عنوان زبان مادری و زبان دولتی، زبان روسی، انگلیسی و یک زبان دیگر). از میان آنها جایگاه مهمتر را بایستی به زبان روسی اختصاص داد، زیرا برای بسیاری از شهروندان آذری تنها منبع دریافت اطلاعات، هنوز زبان روسی است».

با توجه به مطالب ذکر شده و ساختارهای اجتماعی- سیاسی جمهوری آذربایجان، روش شناسان آذری تلاش برای توجیه علمی و ساختار محتوای آموزشی از جمله در مدارس متوسطه دارند. شیوه جدید برای بررسی مشکلات محتوای آموزشی که هنگام پژوهش در آموزش و دستوالعمل های اصولی اسناد مرتبط طی سالهای اخیر مورد توجه قرار گرفته، به این مساله کمک می کند. واضح است که فن تعلیم امروز عناصر زیر را در محتوای آموزشی تفکیک می کند که بر مبنای هدف اصلی آموزش صورت می گیرد:

1. فراگیری اصول تجارب اجتماعی توسط دانش آموزان
 2. آگاهی در خصوص طبیعت، جامعه، تکنولوژی، انسان و شیوه فعالیت
 3. تجربه تحقق شیوه های برجسته فعالیت
 4. تجربه فعالیت های خلاقانه
 5. تجربه روابط احساسی & ارزشی نسبت به دنیا و فعالیت
- دانشمندان روش شناس ضمن شکل دهی ساختار آموزش زبان خارجی، بر دروس طبقه بندی شده ای نیز تکیه می کنند که برای آموزش آنها پیشنهاد می شود از نقش عملکردی هر درس بهره گرفته شود. بدین ترتیب، نقش عملکردی برای زبان روسی به عنوان یک زبان خارجی برقراری ارتباط است. با پذیرش محتوای آموزشی زبان روسی به عنوان یک زبان خارجی در مدارس جمهوری آذربایجان در قالب سیستم آموزش کنونی این کشور، دانشمندان سعی می کنند ساختاری را برای محتوای آموزشی زبان روسی در مدارس آذربایجان تعیین کنند. دانش زبان روسی، مهارت و توانایی برقراری ارتباط به زبان روسی، آموزش متون روسیه شناسی و خصوصیات آذربایجان شناسی به عنوان کسی که حامل اطلاعات فرهنگ شناختی است. تصور بر آن است که این تصویر خطوط، در قطع کوچکتر برای تعیین محتوای آموزشی زبان روسی به عنوان زبان خارجی، شیوه ای درست جهت ایجاد سیستم موثر آموزش زبان روسی در جمهوری آذربایجان باشد.
- پایان پیام.